

Prispevek k slovnici interakcije na gradivu zlasti srbskega in ukrajinskega jezika

Људмила Поповић: *Граматика интеракције у савременим словенским језицима*.
Београд: Славистичко друштво Србије, 2023, 353 стр.

[Ljudmila Popović: *Gramatika interakcije u savremenim slovenskim jezicima*.
Beograd: Slavističko društvo Srbije, 2023, 353 str.]

Obseg dela

Delo se osredotoča na interakcijo oz. na medsebojno vplivanje jezikovnih prvin v skladnji, zlasti v skladnji srbskega, ukrajinskega in ruskega jezika. Če povzamem po avtorici, je središče obravnav slovnice interakcije prav hierarhija pomensko-funkcijskih razmerij v posameznem jezikovnem sistemu in s tem tudi neposredno razmerje med posamezno jezikovno prvino in celotnim jezikovnim sistemom. In če izhajamo iz skladnje, ki je zasnova in izhodišče vsega slovnicega, potem slovnica interakcije poleg vsebine poudarja tudi obliko, vlogo jezikovnih prvin in način njihove uporabe. Vse naštetu omogoča celovitejšo obravnavo jezika, ki predstavitvi aktualnega slovnicega stanja in rabe dodaja še razvojno-kognitivni vidik.

V zvezi z napisanim se v ospredje postavlja pomen pojava gramatikalizacije v posameznih jezikih, raziskujejo se meje in možnosti tega procesa v posameznih jezikih, in tudi v njihovem dosedanjem razvoju nasploh. Stalni proces medsebojnega vplivanja in spreminjanja jezikovnih prvin, tako znotraj posameznih ravnin kot znotraj uporabe posameznega jezika kot systemske celote, vpliva tudi na redefinicijo pojava gramatikalizacije, kar pomenljivo naznanja večkrat uporabljeno predponsko obrazilo *re-* v naslovih vključenih razprav. Avtorica se je namreč odločila, da svoje dosedanje raziskovalno delo na področju funkcijsko-konstrukcijske slovnice, uredi v poglavja: Uvod [Uvod], I. Интеракција граматичких категорија [Interakcija gramatičkih kategorija], II. Аспектуално-темпорално поље перфективности у словенским језицима из угла граматичких иновација [Aspektualno-temporalno polje perfektivnosti u slovenskim jezicima iz ugla gramatičkih inovacija], III. Реинтерпретација граматичких архаизама [Reinterpretacija gramatičkih arhaizama], IV. Синтактичка реанализа [Sintaktička reanaliza]. Sledijo tudi sezname uporabljenih pojmov, omenjenih avtorjev, seznam uporabljene literature in povzetka v ruskem in angleškem jeziku.

Osmislitev dela

Uvodno poglavje informativno komentira dosedanje raziskave na področju slovnice interakcij znotraj posameznih jezikov. Poudarja teoretična izhodišča, ki so bila avtorici osnovna nadaljnja vodila za posamezne predstavljene študije v tej monografiji: ta temeljna izhodiščna dela so *L'évolution des formes grammaticales* (1912) A. Meilleta, *Grammaticalization: A Conceptual Framework* (1991) B. Heineja, Ulrike Claudi in Friederike Hünemeyerja in *Istorijska lingvistika. Kognitivno-tipološke studije* (2013) J. Grković-Mejdžor.

Koristne so ponujene definicije in redefinicije, in zlasti slednje zahtevajo ponovne premisleke, ki morajo biti potrjeni in pokomentirani na jezikovnem gradivu posameznega jezika. V tem primeru je največ ponujeno jezikoslovcem, ki poznajo in preučujejo slovanske jezike.

Eden osnovnih in nosilnih pojmov te monografije je gramatikalizacija. Na splošno lahko gramatikalizacijo pojmujeemo kot nepretrgan proces krepitev slovničnosti jezikovne enote v smislu izgube njene izhodiščne pomenske kompleksnosti in s tem tudi pomenske neodvisnosti; ta izguba pomenske neodvisnosti to leksikalno enoto vodi v nove in nove slovnične odvisnosti, tako glede na zgradbene zmožnosti določenega jezika kot na sporočilne namere določenega besedila. Tu je proces gramatikalizacije vezan na vzročno-posledične procese znotraj hierarhičnih razmerij med prvinami v jeziku, tj. v razvoju jezikovne rabe določene slovnične kategorije stopajo v ospredje in se širijo na račun drugih, ki se pomaknejo na obrobje rabe. Torej v stalni razvojni proces jezikovnih sprememb sodi tudi proces gramatikalizacije, ki po avtorici sproža vzajemno povezane procese in s tem omogoča »rekontekstualizacijo« posameznih jezikovnih prvin v konkretnem besedilu v kontekstu, tj. v konkretnem diskurzu.

Poudarki dela

Že uvodoma je opozorjeno na pomen gramatikalizacije jezikovnih enot in na z njo povezane pojave pomenskih posplošitev (»semantičnih generalizacij«) jezikovnih prvin, širitev njihove kontekstne uporabe (»ekspanzija«) in s tem povečana možnost slovnične redundance (»gramatične redundance«) oz. slovnične odvečnosti, ki v primerih istega konteksta z isto vlogo vodi tudi v vzajemno izključevalnost slovničnih oblik. Potrebno je dodati še načelo nevzvratnosti/nepovratnosti (»princip neverzibilnosti«), ki gramatikalizaciji prisojia še enosmernost. To slednje se bo razvojno še odkrivalo in bo v nadaljevanju verjetno vezano na specifične posameznega jezika.

Poudarjeno je, da se slovnica interakcije osredotoča na procesni razvoj novih slovničnih pomenov na eni strani in hkrati na odpravljanje nepotrebnih oz. nefunkcionalnih, tj. ne več funkcionalnih, slovničnih pomenov na drugi strani.

Hkrati slovnica interakcije premika težišče preučevanja jezikovnega sistema, in sicer z leksikalnega oz. pomenskega področja na slovnično področje, kjer so v ospredju obravnav skladenjske in kontekstne vloge jezikovnih prvin.

Povsem pričakovano je obravnava slovnične interakcije in z njo gramatikalizacije vezana na obravnavo glagolskih kategorij, kot so najprej vid in čas, in nato še naklon in način. Prepletena soodvisnost naštetih glagolskih kategorij je namreč lahko bistvo zgodbe celotne slovnične interakcije; je hkrati še vedno neizčrpen vir preučevanja znotraj posameznega jezika in zelo potrebno problemsko izhodišče za vse nadaljnje kontrastivne študije.

Slovnica interakcije se torej kar naprej spreminja in zato ostaja večno jezikoslovno aktualno področje: pri uporabi besednih oblik združuje preteklost s prihodnostjo. V tej monografiji je slovnično interakcijo avtorica vzorčno ujela v nekaj svojih prispevkov. Predstavlja in hkrati problematizira uporabo določenih časovno-vidskih oblik glagolov rekanja in premikanja s hkratno naklonsko rabo; naklon in način združuje pri obravnavi glagola *trebati*. V danes tvornih jezikovnih zgradbah predstavlja »polje vidsko-časovne rabe« in znotraj diatez sklepa na posamezne »slovnične inovacije« v oblikoskladenjski rabi. Avtorica za te slovnične inovacije, npr. pri rabi posameznih glagolskih zloženih in nezloženih oblik, uporablja tudi sintagmo »skladenjska reanaliza/reinterpretacija«.

Za konec lahko sklenem, da je to aktualno jezikoslovno delo, ki vključuje tako že preverjena slovnična kot novejša sociolingvistična načela. Zlasti pa avtorica nekatera že preizkušena metodološka jezikoslovna vodila preizkusi in ovrednoti še na gradivu slovanskih jezikov, zlasti na gradivu srbskega, ukrajinskega in ruskega jezika, primerjalno-kontrastivno pa tudi širše, tj. tudi na drugih slovanskih jezikih. In to slednje je velika, vsaj posredna, potrditev za vse vključene jezike in za njihove oblikoskladenjske in zgradbene zmožnosti.

Seveda kot naslovniki in preučevalci prvenstveno lastnega jezika ne moremo mimo tega, da bi avtorica v nekaj svojih vseslovanskih obravnav lahko vključila tudi že kontrastivno (slovensko-rusko) predstavljene jezikoslovne pojave, ki so jih v zadnjih desetletjih v mednarodnem prostoru predstavili tudi slovenski jezikoslovci slavisti, npr. A. Derganc, M Uhlik. Slovenščina je omenjena na nekaj straneh, npr. na straneh 115, 228, vendar bi si glede na primerjan zgodovinski prikaz oblikoskladenjskih in zgradbenofunkcijskih značilnosti (omenjan je S. Škrabec, str. 115) zagotovo zaslužila nekaj več pozornosti. Po drugi strani pa je razumljivo, da tako zastavljena obravnava za podrobnejšo predstavitev načetih in še nenačetih slovničnih zgradb zahteva nadaljevanje, zlasti nadaljnjo problemsko razpravo o že in še ne primerjanih jezikovnih pojavih. In povsem razumljivo je tudi, da se je avtorica iskreno raziskovalno zamejila samo na svoje dosedanje študije, brez dodatnega zgolj teoretičnega predvidevanja ali povzemanja po drugih jezikoslovcih. Zato avtorici lahko zaželimo samo uspešno nadaljevanje zastavljenega dela. To njeno delo še zlasti za nas, ki analiziramo svojega ali pa tudi več slovanskih jezikov, predstavlja uporaben jezikoslovni doprinos. Je pobuda in hkrati uvid v to, kaj in kako bi se splačalo (še) pogledati in obravnavati v lastnem, in tudi še v sorodnem jeziku.

Andreja Žele
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
andreja.zele@ff.uni-lj.si

Slavistična revija 72/1 (2024): 110–112
DOI 10.57589/srl.v72i1.4173
Tip 1.19